

ПРИВЕСЦИ ОД СТАКЛА У ОБЛИКУ КРЧАГА ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У ПОЖАРЕВЦУ

Антонија С. Ропкић Ђорђевић
Београд

e-mail: antonijaropkic@yahoo.com | Прегледни рад
Примљено: 30. 4. 2023. | УДК: 904:736.3(37)
Прихваћено: 21. 6. 2023. | 904:726.8"652"(497.11) 904:666.11"3"

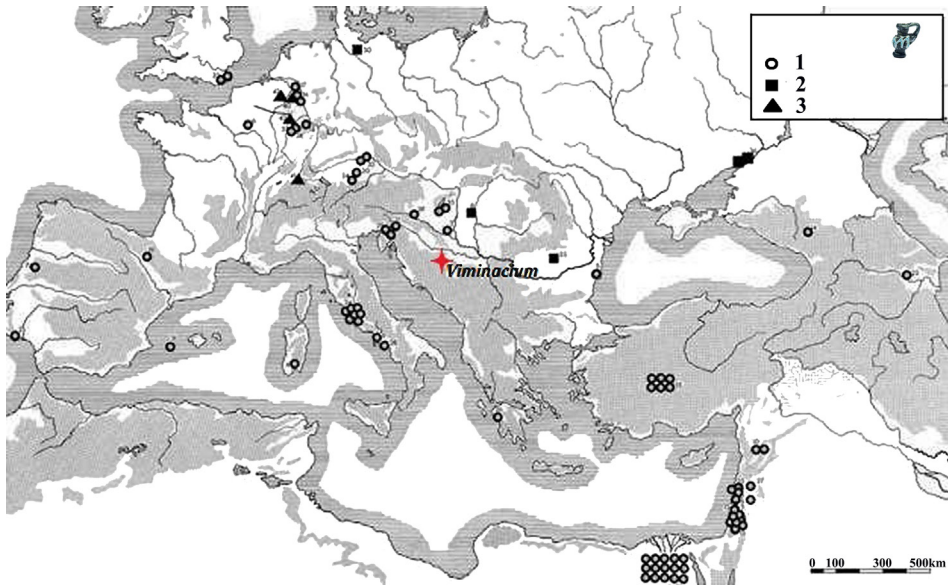
Апстракт: Народни музеј у Пожаревцу бащини изузетну збирку предмета од стакла из Виминацијума. Међу бројним посудама и накитом од стакла, налазе се и два привеска у облику минијатурних крчага, који ће бити предмет овог рада. Нађени су на некрополи Пећине¹, као део гробног инвентара у дечјим гробовима датованим у период друге половине 4. века. Јављају се широм Царства, али је највећа концентрација забележена на Леванту, на локалитетима Сирије, Палестине и Израела.

Кључне речи: Провинција Прва Мезија (*Moesia Prima*), Виминацијум, некропола Пећине, стакло, привесци, минијатурни крчаг, 4. век

Током касне антике, у дечјим и женским гробовима, као гробни прилози налазили су се и привесци од стакла који су обликом подражавали стаклене стоне посуде. Били су у склопу огрлица, нанизани заједно са стакленим перлама или самостално. Иако су забележени широм Царства, представљају редак налаз (Devay 2020, 652; Stern 1977, 75–76; Whitehouse 2003, 45) (сл. 1).² Највећи број привезака у облику крчага евидентиран је у јужном Леванту, на обалама Сирије и Палестине, где су се највероватније налазиле и радионице за њихову производњу, одакле су, као лични предмети, доспели у остале делове Царства. Мањи број је нађен у Египту, Израелу, Јордану (Eger and Khalil 2013, 168, са нап. 81; Vitto 2008, 157–158), док су у Европи откривени у Француској, Португалији (Devay 2020, 652, са нап. 11), Италији (Mandrizzato 2017, 297, 300, fig. 4; Costantino e Teodoro. 2013,

¹ Привесци су нађени током заштитних археолошких ископавања некрополе Пећине, 1978. и 1983. године; истраживања су спроведена под руководством Археолошког института САНУ, Републичког завода за заштиту споменика културе и Народног музеја у Пожаревцу. Срдачно захваљујем колегиници Драгани Спасић-Ђурић, музејском саветнику Народног музеја у Пожаревцу на уступљеном материјалу и корисним сугестијама током израде рада.

² Карта на којој је представљена дистрибуција привезака у облику крчага публикована је 1978. године (Eger and Khalil 2013, 169, fig. 8). Иако је застарела, показивала је јасно груписање налаза у области Леванта и недостатак података са простора Балкана.

Сл. 1. Дистрибуција привезака у облику крчага (Eger and Khalil 2013. Fig. 8, према Schulze 1978, 57 ig. 6). Црвена звезда: Виминацијум;
1. Римско царство, 2. Барбарикум, 3. сеобе народа

Fig. 1. Distribution of juglet-shaped pendants (Eger and Khalil 2013. Fig. 8, after Schulze 1978, 57 ig. 6). Red star: *Viminacium*;
1. Roman Empire, 2. Barbaricum; 3. migration period

289, fig. 170–171), Хрватској (Fadić 2002, 109, Sl. 5; Šimičić 2014, 171, Sl. 11, kat. 34), Мађарској (Devay 2020, 651–660) и Немачкој (Cosyns 2006, 93; Tempelmann Maczynska 1985), где је, приликом истраживања стакларске радионице у Триру која била активна у последњој четвртини 4. века, нађен фрагмент привеска у облику крчага за који се претпоставља да је продукт те радионице (Cosyns 2006, 93, fig. 7).³ Мањи број нађен је и у црноморској области (Алексеева 1975, 15). Забележено је да су привесци у облику крчага нађени и на простору јужне Русије (Rohde 1980, 185).⁴ Вишегодишња истраживања у Израелу су показала да су посебно заступљени у Јерусалиму и Назарету (Cosyns 2006, 92; Eger and Khalil 2013, 168, са нап. 84). Са просто-

³ У овој радионици су израђиване посуде од црног стакла. Слој стакла који је сачуван на унутрашњим површинама керамичке посуде која је служила за топљење стакла показали су да је коришћено и стакло тамнозелене боје (Cosyns 2006, 89), које изгледа црно када се обликује у виду дебљих предмета.

⁴ У збирци антиквитета Берлинског државног музеја налазе се три привеска у облику крчага, датована у 4. век. Сматра се да су привесци представљали импорт из палестинских или сиријских радионица (Rohde 1980, 185, fig. 100, no. 103–105).

Сл. 2. Локалитет Пећине, Г-95, Ц-68, (НМП 03/2567)

Fig. 2. The site of Pećine, G-95, C-68, (NMP 03/2567)

ра данашње Србије, каталошки су публикована три привеска са некрополе Пећине, нађена у гробовима из касноантичког и средњовековног периода, што је још један доказ да се не ради о уобичајеним налазима (Спасић-Ђурић 2002, 179, кат. 102, 103; Стојић 2022, 453, кат. 18).

Предмет овог рада су привесци из збирке Виминацијум Народног музеја у Пожаревцу, нађени у касноантичким гробним целинама (Ц-68, НМП 03/2567, сл. 2; Ц-9144, НМП 03/3780, сл. 3). Привезак Ц-68 (сл. 2) нађен је у дечјем гробу Г-95 са конструкцијом од опека и кровом на две воде, састављеним од по три опеке. Гроб је на основу димензија и конструкције опредељен као дечји гроб, с обзиром на то да кости покојника нису нађене. Уз привезак, у западном делу гроба, нађени су стаклена перла израђена од непрозирног стакла црне боје са аплицираном инкрустованом стакленом нити беле боје изведеном у виду таласасте линије и новац Валентинијана (364–375) кован у Сисцији, којим је овај гроб прецизно датован. Привезак Ц-9144 (сл. 3) потиче из дечјег гроба Г-3115, са конструкцијом од опека и остацима дрвеног сандука. На дну је нађено шест ексера са траговима дрвета на корозији. Кости покојника нису очуване.⁵ У гробу су, осим привеска,

⁵ Грбови Г-95 и Г-3115 нису публикован. Подаци о гробовима и гробним прилозима преузети су из теренске документације.

Сл. 3. Локалитет Пећине, Г-3115, Ц-9144 (НМП 03/3780)

Fig. 3. The site of Pećine, G-3115, C-9144 (NMP 03/3780)

нађене две перле израђене од тамноплавог непрозирног стакла, украшене инкрустацијом и стаклени балсамариј четвртастог реципијента са удубљењима на свим странама, израђен од зеленог стакла, очуван у фрагментима. Балсамарији ових карактеристика припадају Типу 95 по Баркоцију (Barkoczi) и Типу 11 по В. Шарановић-Светек. Бројни су на територији Србије, где су датовани у период 3. и 4. века (Ružić 1994, 33), а већи број ових балсамарија нађен у касноантичким гробовима Јагодин мале датован је у другу половину 4. и почетак 5. века (Jeremić et al 2017, 114, Т. III/ 13–15; Поповић 2014, кат. 143–152). Иако је Весна Шарановић-Светек изнела мишљење да су балсамарији источњачког порекла и да су у хришћанском обреду служили за држање свете воде (Šaranović-Svetek 1986, 30), ово мишљење у литератури није шире прихваћено.

Привесци у облику крчага су морфолошки и технолошки специфични; техника израде је ближа техници израде перли, а не стаклених посуда, због чега је и претпостављено да су и израђивани у радионицама за израду стаклених перли (Devay 2020, 652; Whitehouse 2003, 45). Израђивани су од стаклене масе која је намотавана око тање металне шипке, на којој је и обликована. Поједини примерци су израђени од тордираних, шупљих, стаклених штапића (Devay 2020, 658). Стопе и дршке су накнадно аплицирани. За израду је најчешће коришћено непрозирно стакло црне боје које је нарочито цењено у периоду од 3. до 5. века (Cosyns 2011, 9), или тамнољубичасто/црне боје, затим тамнозелено/црно стакло и стакло од светлоплаве до тамноплаве боје.

Иако су малобројни, стилски и технолошки неуједначени, због чега се не може прецизно дефинисати радионичко порекло, предложена је њихова типолошка подела. На основу облика и орнаментике, Маријан Штерн (E. M. Stern) привеске је поделила у три типа (Devay 2020, 652). У Тип I сврстала је привеске рађене од непрозирног, једнобојног стакла, са цевастим рецепијентом перфорираним у виду решетки. У Тип II сврстани су привесци у облику крчага рађени од непрозирног стакла тамнозелене, плаве и црне боје, са заобљеним рецепијентом, украшеним стакленим нитима жуте, беле или црвене боје, углавном аплицираним у виду цикцак линија или спирала. Привесци сврстани у Тип III својом формом највише подсећају на перле; рађени су од једнобојног, непрозирног стакла, са рецепијентом у облику диње, на који су биле аплициране две дршке. Обод је накнадно аплициран, као и стопа, која је дискоидног облика (Devay 2020, 652; Whitehouse 2003, 46).

Највећи број привезака се датује прецизно, на основу новца, у период 4. века. Примерци из мађарског дела Паноније инвентар су из гробова датованих у 4. век (Devay 2020, 658), примерци нађени у Аугусти Раурици (*Augusta Raurica*) датовани су у последњу трећину 4. века (Riha 1990, 85), док су примерци из Аквилеје и Арла датовани у крај 4. и почетак 5. века (Foy 2010, 469, fig. 1052–1053; Mandruzzato, L. 2017, 297). Тек је неколико примерака који се могу датовати раније, у крај 3. века. Емили Риха (E. Riha) помиње привезак у облику крчага нађен у Кајзераугсту у Швајцарској (*Castrum Rauracense*) (1990, 85, Taf. 66, Kat. 2804), а као примерци с краја 3. века наводе се и привесци из Назарета и Јерусалима (Vitto 2008, 156; Whitehouse 2003, 46).

На основу технолошких и формалних карактеристика, привесци са Пећина се сврставају у Тип II, по већ поменутој типологији М. Штерн. Привезак нађен у гробу Г-95, израђен је од тамнозеленог/црног непрозирног стакла. Обод је прстенасто профилисан, рађен од стаклене нити намотане накнадно. Шири, цилиндричан врат и заобљени рецепијент израђени су од штапића од пуног стакла. Рецепијент је украшен стакленом нити аплицираном на врућем стаклу, са жућкастом инкрустацијом. Дршка је накнадно аплицирана на рецепијент, а затим изведена и аплицирана на прстенасто профилисани обод док је маса била врела, тако да се утопила у обод. Дискоидна стопа је накнадно аплицирана. Врло сличан привезак нађен је у мађарском делу Барбарикума, у данашњем Чонгарду (Csongrád).⁶ Привезак је без декорације, од непрозирног, црног стакла и потиче из женског гроба (Devay

⁶ Привезак се налази у Музеју Tari László у Чонграду (inv. no. 88.73.4) (Devay 2020, 658).

2020, 658, fig. 10–11, са нап. 53).⁷ По форми слични виминацијумском су и привезак са заобљеним реципијентом украшеним аплицираном стакленом нити беле боје, нађен у гробу са кремацијом на некрополи у Приципу (Pritzler), у Немачкој, на обали Балтичког мора (Tempelmann Maczynska 1985, 57, Taf. 9, 332; Karte Taf. 52) и привезак нађен у римској вили рустици *Aiano Torracchia di Chiusi* у Сан Ђимињану (*San Gimignano*) (Boschetti et al. 2021, fig. 4/09)⁸. Још један компаративни примерак налази се у збирци кипарске уметности *Cesnola* у Музеју уметности Метрополитен (*The Metropolitan Museum of Art*) у Њујорку (*New York*) (Lightfoot, C. S. 2017, 310).⁹

Привезак из гроба Г-3115 (сл. 3) издваја се својом формом и квалитетом израде, уз наглашавање елегантне форме. У минијатури представља виткију копију коничних, стаклених крчага из тог периода¹⁰ и типолошки припада Типу II, по типологији М. Штерн (Е. М. Stern) (Devay 2020, 652). Израђен је од плавог стакла, тако да су дршка и врат полупрозрачни, док је реципијент непрозрачан. Обод је изведен посебно, намотавањем стаклене нити; врат је пажљиво и прецизно украшен у виду спирале од стаклене нити. Иако су, у литератури, познати примерци са накнадно аплицираним дршкама које полазе од реципијента и завршавају на ободу, делује да је танка, коленаста дршка овог привеска изведена из обода и аплицирана на раме привеска; реципијент је коничан, наглашених рамена. Дискоидна стопа је накнадно аплицирана. Сличних типолошко-технолошких карактеристика је привезак нађен у средњовековном контексту на некрополи Пећине. Идентичне је израде и боје стакла, сличне висине, а потиче из женског гроба датованог у 9–10. век (Стојић 2022, 453, кат. 18). Привезак је био део огрлице од стаклених перли различите величине и израде. Ове карактеристике би могле указивати на продукт истог мајстора или радионице, а присуство античког накита у новом контексту, тј. средњовековном гробу сведочи о вредности огрлице од стаклених перли које су израђене највероватније у 4. веку, а могуће и о реинтерпретацији старијег естетско-религијског модела. На не-

⁷ У гробу су, уз привезак, нађени сребрни брош и привезак, гвоздени нож и огрлица од стаклених перли на којој се налазио и привезак у облику крчага. Гроб је датован новцем у 4. век (Devay 2020, 658).

⁸ Привезак је нађен приликом истраживања стакларске пећи која се налазила у оквиру виле рустике (Boschetti et al. 2021, 3). Хемијске анализе су показале да је привезак израђен од сировине допремљене из Египта, што оставља могућност да је привезак продукт локалне радионице (Boschetti et al. 2021, 13).

⁹ Предмет је из откупа. Датован је у крај 4. и 5. века (Lightfoot, C. S. 2017, 322, Cat. 502).

¹⁰ Крчаге коничног реципијента са прстенастом стопом Ласло Баркоци (L. Barkoczi) определио је као Тип 172 (Barkoczi 1988, Form 172).

крополи у Шагвару (*Ságvár*) у Мађарској, у децјем гробу новцем датованом у 4. век, нађен је привезак исте форме и начина израде, али рађен од тамно-плавог, непрозирног стакла (Burger 1966, 112, Fig. 85; Fig. 102, 131/4).¹¹

Привесци из збирке Народног музеја у Пожаревцу (сл. 2–3), иако припадају истом типу, разликују се по облику, квалитету стакла, орнаментисању и начину израде. Оба примерка су квалитетно израђена, али се примерак из гроба Г-3115 (сл. 3) издваја и у технолошком, али и естетском смислу, са наглашеном симетријом и прецизно израђеним детаљима. Иако се њихово порекло не може прецизно дефинисати, најновији резултати хемијских анализа фрагмената стаклених посуда из осам касноантичких гробова са некрополе Пећине и стамбених објеката са локалитета Светиња и Рудине показала су да је стакло у периоду касне антике израђено од сировине из источних провинција, са Леванта и из Египта (Balvanović et al. 2022, 1–24), што упућује и на могуће радионичко порекло.

Функција привезака у облику крчага још увек није јасно дефинисана. Свакако је, примарно, естетско-декоративна. Осим мишљења о декоративној функцији, постоје и интерпретације које ову врсту предмета повезују са одређеном ритуалном праксом и окултним. Минијатурне копије свакодневних предмета за чији се облик, материјал и садржај веровало да имају апотропејска својства, полагане су у гроб, најчешће жена и деце, како би покојници/покојнику пружили заштиту од зла (Спасић-Ђурић 2021, 205), истовремено штитећи и заједницу којој је покојница/покојник припадао (Migotti 2015, 280–281, nap. 47). *Amuletum* се први пут помиње у *Naturalis Historia* Плинија Старијег (Pliny the Elder, Perseus Digital Library), где је описан као предмет од различитих материјала који је коришћен за заштиту деце, женске плодности и против побачаја. Према Плинију, амулету су проистекли из медицине, у случајевима када узрок болести није био познат (Спасић-Ђурић 2021, 205). Страх од непознатог водио је ка сујеверју и потреби да се проблеми припишу натприродном утицају и реше помоћу магијских активности. Ови амулету или амајлије власницима су пружали заштиту од злих погледа и мисли те као такви остајали су у њиховом поседу и након смрти. Често су представљали део сета са амулетима разноврсног облика и димензија, израђених од различитих материјала, који су у литератури познати као крепундије (*crepundia*). Крепундије из Виминацијума¹² потврђују да се ради

¹¹ Осим привеска у облику крчага, у гробу је нађен већи број стаклених перли различитог облика и боје, амулету од ћилибара и кости.

¹² Крепундије су потврђене и на виминацијумским некрополама, у гробовима инхумираних и кремираних покојника оба пола, али најчешће код деце и жена (Vojvoda et al. 2021, 64; Спасић-Ђурић 2021, 201–237).

о предметима који су коришћени као алтернативна заштита и који су, као лични заштитници деце током живота, штитили дететов фунерарни простор, као и његову породицу (Hautala 2015: 196; Спасић-Ђурић 2021, 221). Могуће је да су привесци у облику крчага припадали поједностављеним крепундијама, које су у 4. веку, а нарочито у другој половини 4. века, доживеле трансформацију и редукцију (Спасић-Ђурић 2021, 218), сводећи се на једноставније комбинације различитих перли, уз присуство појединачних амулета, какви су и презентовани привесци у облику крчага. Претпоставља се да је и боја стакла, углавном тамноплава и црна, пажљиво бирана, јер се веровало да плава боја има магичне моћи и да ће њена употреба отерати зле духове и обезбедити заштиту од урока, док је црно стакло представљало јефтину имитацију гагата¹³, врсте лигнита, за који се сматрало да поседује магична и лековита својства.

Уз одклон од старе религије, јавиле су се и другачије интерпретације ових привезака. Неуобичајен облик који је имитирао стаклене посуде, њихова минијатурност, а посебно открића у дечјим и женским гробовима, афирмисао је претпоставке о њиховим апотропејско-профилактичким својствима. Ови минијатурни реципијенти посматрани су као тело за чување и транспортовање малих количина течности, могуће и освећене воде која су ходочасници добијали на својим путовањима кроз Свету земљу, мада ова претпоставка није до сада потврђена (Devay 2020, 652). Распрострањеност на Леванту, присуство у бројним сиријским гробницама и римским катакомбама (Withrow 1874, 380, Fig. 114), крајем двадесетих година прошлог века, знатно су романтизовали представу о минијатурним привесцима у облику крчага. Густав Еисен (G. A. Eisen) назвао их је „мистичним посудама”, верујући да представљају тродимензионалне минијатурне двојнике посуда које су уобичајен иконографски мотив на раним хришћанским натписима, са водом и дрветом живота (Eisen 1927, 515–517). Привеске је повезао са легендом о Јосифу из Ариматеје¹⁴, који је у две посуде сакупио Исусову крв и зној, верујући да су привесци подражавали облик ових посуда или посуде, која је, касније, препозната као Свети грал (Eisen 1927, 520–521; Scavone 1999, 1–31).

¹³ Према Плинију Старијем, гагат је коришћен за прорицање, а његовим паљењем теране су змије, а као лек, служио је за „гушење материце”, зубобољу, „хистерију” (Pliny, HN XXXVI. 34.).

¹⁴ Јосиф из Ариматеје, Израелац који није желео да учествује у осуди Христа, након распећа је замолио Понтија Пилата да му дозволи да скине Христово тело са крста, након чега је тело повио у платно и сахранио у сопственој гробници (Мт 27: 57–60; Мк 15: 43; Лк 23: 50–53; Јн 19: 38–42). Једна од легенди заснована на апокрифним јеванђељима каже да је у посудама сакупио крв и зној који су капали са распетог Христа и да је након одласка из Јудеје посуде понео са собом (Scavone 1999, 1–31).

Закључна разматрања

Виминацијумске некрополе као неисцрпан извор информација и археолошког материјала деценијама нам омогућавају сагледавање свакодневног живота и проучавање света мртвих у првим вековима нове ере. Међу бројним гробним прилозима издвајају се два стаклена привеска у облику крчага из збирке Народног музеја у Пожаревцу, нађена на некрополи Пећине, у дечјим инхумираним гробовима 4. века. На основу компаративне грађе и резултата хемијског састава тридесет и осам фрагмената касноримског стакла из Виминацијума и Егете (Balvanović et al. 2022, 1–24), може се претпоставити да привесци представљају продукт сиријско-палестинских или египатских радионица. Њихова функција у касноантичким гробовима још увек је предмет бројних расправа, које афирмишу њихов симболички и апотропејско-профилактички значај. Ако изузмемо најједноставнију, декоративно-естетску функцију, ови привесци су могли служити као амајлије које су власнике штитиле од „урокљивих очију”, злих духова и уопште негативних утицаја, као самостални предмети или део редукованих крепундија, посебно у заштити деце и жена. Привесци у облику крчага би симболички могли представљати и синтетисати бројне поступке и идеје из паганског култа мртвих (Houby-Nielsen 1996, 238–240; Houby-Nielsen 2000, 154; Walton et al. 2010, 936–940), које су касније пренете и у хришћанство, при чему се мора узети у обзир и утицај традиционалних веровања у одређеним регионима.

На виминацијумским некрополама евидентиране су заједничке сахране хришћана и пагана, што указује на континуитет старих обичаја и приhvатање оних нових, а процес христијанизације у Виминацијуму је још увек предмет истраживања.¹⁵

Када је реч о контексту налаза привезака из Виминацијума, не може се поуздано утврдити да се ради о хришћанским сахранама. Идеја коју су заступали поједини истраживачи да су стаклени привесци у облику крчага хришћанске еулогије, реликвијари или амулети (Devay 2020, 652, са нап. 5; Eisen, 1927, 515–521), ма колико била привлачна, није археолошки потврђена. У периоду када је настала, само је мали број ових привезака откривен у контексту, док је већина представљала појединачне налазе из приватних колекција. Данас, након бројних археолошких истраживања, евидентно је да су веома бројни нехришћански контексти. Као пример може се навести гроб из Шагвара (Ságvár), који је осим привеска у облику крчага садржао и друге амулете нехришћанског карактера (Burger 1966, 112, Fig. 85; Fig.

¹⁵ Виминацијум је у 4. веку био епископско седиште, са потврђеним епископима Амантиним и Киријаком из 343/344. и 356. године.

102, 131/4).¹⁶ У периоду 3. и 4. века употреба хришћанских реликвијара, амулета, еулогија није била уобичајена; такође, облик и величина самих привезака указују да нису били адекватан избор за држање течности које су сматране светим. На то указују и познати реликвијари и амулети од печене глине које су користили ходочасници у 5. и 6. веку (Bollók 2018, 763–793).

Иако малобројни, привесци у облику крчага са некрополе Пећине представљају важан допринос проучавању и сагледавању функције и значаја ових предмета у фунерарној пракси касноантичког становништва у пограничним, подунавским деловима Римског царства и њиховој дистрибуцији на простору централног Балкана.

Каталог

1. Костолац, Виминацијум

Лок. Пећине, гроб Г-95, Ц-68 (НМП 03/2567) (сл. 2)

Стакло, техника намотавања растопљеног стакла око дршке

Висина 3,5 цм; пречник обода 1,4 цм

4. век

Привезак у облику крчага од тамнозелено/црног, непрозирног стакла.

Обод је прстенасто профилисан, рађен од стаклене нити намотане накнадно. Шири, цилиндричан врат и заобљени реципијент су израђени од штапића од пуног стакла. Реципијент је украшен стакленом нити аплицираном на врућем стаклу, са жућкастом инкрустацијом. Дршка је накнадно аплицирана на реципијент, а затим изведена и аплицирана на прстенасто профилисани обод док је маса била врела, тако да се утопила у обод. Дiskoидна стопа је накнадно аплицирана.

Објављено: Спасић-Ђурић 2002, 179, кат. 103

2. Костолац, Виминацијум

Лок. Пећине, гроб Г-3115, Ц-9144 (НМП 03/3780) (сл.3)

Стакло, техника намотавања растопљеног стакла око дршке

Висина 2,3 цм, пречник обода 0,8 цм

4. век

Привезак у облику крчага од плавог, полупрозрачног стакла. Обод је прстенасто профилисан, изведен посебно, намотавањем стаклене нити. Узан, цилиндричан врат је украшен у виду спирале од стаклене нити. Реципијент је коничан, наглашених рамена. Танка, коленаста дршка је изведена

---

¹⁶ У дечијем гробу Г-131 са некрополе у Шагвару (Ságvár), поред привеска у облику крчага, нађени су амулет у облику Херкулове тољаге и амулет који приказује главу Атине (Devaу 2020, 656).

из обода и аплицирана на раме привеска. Дискоидна стопа је накнадно аплицирана.

Објављено: Спасић-Ђурић 2002, 179, кат. 103

БИБЛИОГРАФИЈА

- Алексеева, Е. М.** 1975. *Античные бусы Северного Причерноморья*. Археология СССР. Свод Археологических Источников Г1-12. Москва.
- Balvanović, R., Šmit, Ž., Astojanović, M. M., Spasić-Đurić, D., Špehar, P., Milović, O.** 2022. Late Roman glass from Viminacium and Egeta (Serbia): glass trading patterns on Iron Gates Danubian Limes. *Archaeological and Anthropological Sciences*: 1–24.
- Barkóczy, L.** 1988. *Romische Glassfunde in Ungarn*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Bollók, A.** 2018. “Portable sanctity” brought to the afterlife: pilgrim eulogiai as grave goods in the Late Antique Eastern Mediterranean, in: *Across the Mediterranean – Along the Nile. Studies in Egyptology, Nubiology and Late Antiquity* Dedicated to Laszlo Torok on the Occasion of His 75th Birthday, T. A. Bacs, A. Bollok, T. Vida (ed.), 763–804. Budapest.
- Boschetti, C., Gratuzel, B., Cavalieri, M., Lenzi, S. & Schibille, N.** 2021. Production or Consumption? Glass Beads from the Roman Villa of Aiano, Tuscany. *European Journal of Archaeology*: 1–20
- Burger, A. SZ.** 1966, The Late Roman cemetery at Ságvár. *Acta Archaeologica* 18: 99–224.
- Costantino e Teodoro.** 2013. Le opere. Constantino e Teodoro. Aquileia nel IV secolo, Catalogo della mostra, (a cura di) Tiussi, C., Villa, L., Novello, M., 200–294. Milano.
- Cosyns, P.** 2006. Sainte-Menehould (Fr) and Trier (De): Two Roman workshops of black glass jewellery in the Northwest provinces reconsidered. *Annales du 17e Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre*: 88–95.
- Devay, K.** 2020. Juglet pendants from Panonia. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 71: 651–660.
- Eger, C., Khalil, L.** 2013. Bead Jewellery of Late-Roman and Byzantine Time in the Province of Arabia The Beads and Pendants of Glass, Stone, and Organic Materials from the Rock Chamber Necropolis at Khirbat Yajuz, Jordan. *Zeitschrift für Orient-Archäologie* Band 6: 156–181.
- Eisen, G A.** 1927. Glass: its origin, history, chronology, technic and classification to the sixteenth century. Vol. 2. New Yourk: W.E. Rudge. <https://archive.org/details/glassitso-iginhi2192eise/page/518/mode/2up?view=theater> (приступљено 14. априла 2023).
- Fadić, I.** 2002. Kasnoantička nekropola u Briševu. *Obavijesti* br. 3, god. XXXIV/2002: 106–111.
- Foy, D.** 2010. *Les Verres aniques d'Arles*, Paris: La collection du Musée départemental d'Arles antique.

- Jeremić, G., Golubović, S., Drča, S.** 2017. Unpublished Glass Findings from the Eastern Necropolis of Naissus (Jagodin mala, Niš). *Starinar* 67: 109–130.
- Hautala, S.** 2015. Why Did the Ancient Romans Put Toys in their Children's Graves? Interpretations from the Era of Antiquarianism to 20th Century Anthropology. In: Agents and objects children in premodern Europe, K. Mustakallio, J. Hanska. eds., Roma: Institutum Romanum Finlandiae: 179–199.
- Houby-Nielsen, S.** 1996. Women and the formation of the Athenian city-state: the evidence of Burial customs', in: *Rites et société dans l'Athènes Archaique (Métis)*. F. De Polognac (ed.), 233–260.
- Houby-Nielsen, S.** 2000. Child Burials in Ancient Athens, in: Children and Material Culture. Joanna Sofaer Derevenski (ed.), 151–166. London: Routledge.
- Lightfoot, C. S.** 2017. Glass Jewelry and Ornaments. The Cesnola Collection of Cypriot Art. *Ancient Glass*: 310–328. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Mandrizzato, L.** 2017. Vetro. *Polymnia. Studi di Archaeologia* 8. *Scavi di Aquileia III*. Aquileia, l'insula tra foro e porto fluviale. Lo scavo dell'Università degli Studi di Trieste. La strada. (a cura di) Federica Fontana, 293–302. Edizioni Università di Trieste.
- Migotti, B.** 2015. Apotropejska i rodna simbolika nakita iz groba 134 na Štrbincima kod Đakova = Apotropaic and gender symbolism of the jewellery from grave 134 of the Štrbinci cemetery. *Archaeologia Adriatica* 9: 269–282.
- Perseus Digital Library.** <http://www.perseus.tufts.edu/>. (приступљено 15. априла 2023).
- Поповић, С.** прир. 2014. *Јагодин мала, касноантичка некропола*, Ниш: Народни музеј.
- Riha, E.** 1990. Die romische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst. *Forschungen in Augst* 10.
- Rohde, E.** 1980. Antikes Glas: Eine Vorlage aus den Beständen der Berliner Antikensammlung. *Forschungen und Berichte* 20: 147–87.
- Scavone, D.** 1999. Joseph of Arimathea, the Holy Grail, and the Edessa Icon. *Arthuriana* Vol. 9, No. 4: 1–31. <https://www.jstor.org/stable/27869494> (приступљено 15. априла 2023).
- Спасић-Ђурић, Д.** 2002. *Виминацијум, главни град римске провинције Горње Мезије*. Пожаревац: Народни музеј.
- Спасић-Ђурић, Д.** 2021. Крепундије (*crepundiae*) из Виминацијума. *Зборник Народног музеја у Београду* XXV/1: 201–238.
- Stern, E. M.** 1977. Ancient Glass at the Fondation Custodia (Collection Frits Lugt) Paris. *Archaeologica Traiectina* 12. Groningen.
- Стојић, Г.** 2022. Живот на простору Виминацијума од 5. до 12. века. *Vivere in Urbe Viminacium*, Том 1: 429–468.
- Tempelmann Maczynska, M.** 1985. Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum. *Römisch-Germanische forschungen* 43. Römisch-Germanische kommission des Deutschen Archäologischen Instituts zu Frankfurt A. M.

- Vitto, F.** 2008. A late third-fourth century CE burial cave on Remez Street, Qiryat Ata. *'Atigot* 60: 131–164.
- Vojvoda, M., Golubović, S. and Mikić, I.** 2021. *Mors immatura: novac i apotropejsko-profilaktički elementi u pogrebnim ritualima – južna nekropola Viminacijuma*. Посебна издања 72. Београд: Археолошки институт.
- Walton, M. S., Svoboda, M., Mehta, A., Webb, S., Trentelman, K.** 2010. Material evidence for the use of Attic white-ground lekythoi ceramics in cremation burials. *Journal of Archaeological Science* 37: 936–940.
- Whitehouse, D.** 2003. Roman Glass in the Corning Museum of Glass. 3. https://books.google.rs/books?id=bBBkBJN_IJMC&printsec=frontcover&hl=sr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (приступљено 10. априла 2023).
- Šaranović-Svetek, V.** 1986. *Antičko staklo u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*. Novi Sad.
- Šimičić, M.** 2014. Ostali rimski nalazi iz Veštra = Weitere römische Funde aus Veštar, u: Bekić, L. (ur.). *Luka Veštar / Der Hafen von Veštar. Istraživačke studije iz podvodne arheologije* 1: 97–110. Zadar.

Antonija S. Ropkić Đorđević

Belgrade

GLASS JUGLET-SHAPED PENDANTS FROM THE NATIONAL MUSEUM IN POŽAREVAC

Keywords: *Moesia Prima, Viminacium, necropolis, Pećine, glass, pendants, miniature juglet, 4th century*

The necropolises of *Viminacium*, a former capital of the Upper Moesia (*Moesia Prima*) are an inexhaustible source of information and archaeological material. For decades, they have enabled us to understand the everyday lives of the inhabitants of this city and also to study their habits and customs, both in this world and in the afterlife. This paper presents two unusual and curious types of glass objects, finely crafted juglet-shaped pendants from the southern necropolis of Pećine, found in skeletal children's graves, dated into the second half of the 4th century. Pendants (C-68, C-9144) are part of the *Viminacium* collection, kept in the National Museum in Požarevac. They were made of dark-green/black opaque and blue translucent glass, around a removable glass rod, probably in workshops producing glass beads, with the use of similar techniques. They are exceptional, both technologically and aesthetically, and therefore stand out compared to most published examples. According to the technological method of manufacture, these pendants can be assigned to Stern's Type II. However, pendant C-9144 from grave G-3115 needs to be especially singled out: its delicate form; detailed modelling of the rim, created from a separate trail; its neck, adorned with a spiral trail; the handle, carefully made from a rim trail, attached to the conical body; its base, made from a separate disk.

Juglet-shaped pendants are scattered throughout the Roman Empire: they can be found in the Mediterranean Basin and the Near East, Black Sea Region, Italy and north-western provinces, Balkan provinces and *Barbaricum* included, but based on their main distribution in the Syro-Palestinian region, it was concluded that their production centres were in this region, possibly on the southern Levantine coast. Comparative material and analyses of the chemical composition of thirty-eight fragments of Late Roman glass from *Viminacium* and *Egeta* on the Roman Danube Limes near the Iron Gates, dated into the 4th and the 3rd-4th century, suggest that pendants from the *Viminacium* collection represent imports from Egyptian and Palestinian workshops.

The function of these pendants isn't precisely determined yet. There are numerous discussions that take into consideration their symbolic and apotropaic-

prophylactic importance. They are linked to children's and women's graves, so it is possible they were worn as amulets that protected their owners from evil spirits and all the menacing evil of the otherworld, as children and women were considered the most vulnerable category of the population, susceptible to diseases and negative influences of the 'evil eye'. According to Pliny, amulets originated in medicine and, with their magical healing properties, they represented alternative protection in cases where the cause of the disease was unknown. These pendants could serve as independent objects or parts of reduced, simplified *crepundia* that were represented in the graves of children and women, dated into the period of the 1st–3rd century. During the 4th century in *Viminacium*, *crepundia* experienced transformation and reduction, being reduced to simpler combinations of different beads, with the presence of individual amulets, such as the juglet-shaped pendants presented here. Though there is no direct connection, we should mention, as a reminiscence, the use and function of *lekythos* (Λήκυθος) in the funerary practice of ancient Greece. Their important role in the purification rite, a ritual practice around the dead body before burial, only to be carried to the grave and placed near the body afterwards, were emphasised in vase paintings, with scenes depicting death and rituals linked to it. In this context, juglet-shaped pendants would symbolically represent and synthesise numerous practises and ideas from the pagan cult of the dead, which were later converted to Christianity, while the influence of traditional beliefs in certain regions must be considered.

Along with divergences from the old religion, different interpretations appeared that considered these pendants to be miniature recipients for storing and transporting small amounts of liquid, possibly as pilgrim *eulogia* containers. During the 4th century, necropoles of *Viminacium* were used by both Christians and pagans, which indicates a high degree of religious tolerance, but there is nothing to suggest a link between the juglet-shaped pendants and Christian burials and beliefs, or that these pendants had been used for *eulogia*. Eisen named these small pendant vessels "mystic vases", and connected them with the legend of Joseph of Arimathea, who had an integral part in the fulfilment of Christ's passion and burial. A legend based on some apocryphal gospels says that he collected the blood and sweat of Christ in two small vessels, and identified these vessels as the Holy Grail. However, there is no archaeological evidence or records of early pilgrims to suggest that juglet-shaped pendants were regarded as reliquaries or *eulogia* containers. Furthermore, pilgrim *eulogia* containers, which were considered relics and sanctified substances, can be generally dated into the 5th and the 6th century.

Juglet-shaped pendants are extremely rare objects in the collection of the National Museum in Požarevac. They represent not only significant contributions to the study of this type of pendants, but also contribute to the understanding of the

purpose of these objects in funerary practices in the wider area of the Empire, as well as their distribution in the central Balkans region.